

بررسی همگیر شناسی سوء مصرف و وابستگی به مواد در مجروحان جنگی و همبسته‌های آنها

دکتر فریبرز درتاج*

استادیار گروه روان شناسی تربیتی و سنجش دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران.

*نویسنده مسئول

آدرس: تهران، دهکده المپیک، دانشگاه علامه طباطبایی، ساختمان مرکزی دانشگاه، معاونت پژوهشی

تلفن : ۴۴۷۳۷۵۶۳، فاکس: ۴۴۷۳۷۵۶۲.

Email: f_dortaj@yahoo.com

چکیده

مقدمه: جانبازان گروهی از اعضا هستند که به دلیل آسیب‌های جسمی، نیاز به سازگاری جدید با وضعیت فیزیکی خود و محیط اجتماعی دارند. از طرفی چون هرگونه تغییر در انسان منجر به ایجاد فشار روانی می‌شود، جانبازان برای مقابله با آسیب‌های جسمانی و استرس‌های ناشی از آن از مجموعه داروهای روان‌گردان و مواد مخدر استفاده می‌کنند.

هدف: هدف این پژوهش بررسی میزان شیوع اعتیاد در جانبازان شهر کرمان و تعیین همبسته‌های مرتبط از قبیل درصد جانبازی، نوع مجروحیت، سن و ....

روش: این پژوهش از نوع پژوهش کاربردی و به لحاظ روش‌شناسی در حوزه پژوهش‌های پیمایشی قرار می‌گیرد. جامعه پژوهش شامل کلیه جانبازان شهرستان کرمان که دارای پرونده مورد تأیید بنیاد جانبازان می‌باشند و نمونه مورد بررسی شامل ۴۰۰ نفر که با استفاده از روش تصادفی طبقه‌ای انتخاب گردیدند. به منظور ارزیابی میزان اعتیاد، از چک لیست تشخیص اعتیاد و پرسشنامه خصوصیات جمعیتی استفاده گردید. جهت تحلیل اطلاعات از آزمون همبستگی پیرسون و اسپیرمن، تاوکندال، من ویتنی و کروسکال-والیس به تناسب استفاده گردید.

نتیجه‌گیری: نتایج نشان داد ۳۱ درصد مجروحان جنگی دارای وابستگی به مواد مخدر هستند. همچنین نتایج نشان داد بین درصد جانبازی، سن جانبازی، میزان تحصیلات همسر، تحصیلات مادر، میزان درآمد ماهیانه و هزینه‌های زندگی و مدت زمان مصرف سیگار با مصرف مواد مخدر رابطه معنی‌دار نشان می‌دهد ولی تحصیلات پدر و تعداد اعضای خانواده یا ابتلا به اعتیاد همبستگی معنی‌داری نشان می‌دهد.

واژه‌های کلیدی: سوء مصرف، اعتیاد، مجروح جنگی، همگیرشناسی

مقدمه

شده‌است (۸). متأسفانه علیرغم تلاش‌های گسترده جمهوری اسلامی ایران برای مقابله و مبارزه با مواد مخدر، همسایگی با دو کشور اصلی تولید مواد مخدر جهان یعنی افغانستان و پاکستان باعث معضلات عدیده امنیتی و اجتماعی برای کشور ایران شده‌است. بررسی‌های اپیدمیولوژیک نشان می‌دهد میزان سوء مصرف و یا وابستگی به مواد در افراد بالای ۱۸ سال در کشور آمریکا حدود ۷.۱۶٪ می‌باشد (۱).

براساس آمار سازمان بهداشت جهانی میزان اعتیاد

براساس آخرین آمار منتشر شده دفتر UNODC در سال ۲۰۰۴، ۱۸۵ میلیون نفر معتاد در جهان وجود دارد. یعنی ۳ درصد جمعیت جهان و یا ۷.۴ جمعیت ۱۵ سال به بالا در جهان اعتیاد به مواد مخدر دارند. سه میلیون نفر از این تعداد در کشور ایران وجود دارد یعنی ۶.۲٪ جمعیت در کشور ایران وابستگی به مواد مخدر دارند. بنابراین رشد میزان اعتیاد به نسبت جمعیت در جهان به ترتیب مربوط به ایران، جمهوری خلق لائوس و قرقیزستان گزارش

کرده‌اند(۳). اعتیاد خیلی از مجروحان جنگی بعد از پایان جنگ شروع شده است(۱). تحقیقات اخیر نشان می‌دهد تقریباً ۱۷٪ از افرادی که در عراق جنگیده‌اند و ۱۱٪ از سربازانی که در افغانستان خدمت کرده‌اند، علائمی از جمله افسردگی شدید، اضطراب زیاد و PTSD^v دارند.

مطالعات اخیر چاپ شده در یک مجله پزشکی در انگلیس نشان می‌دهد که تعداد قابل توجهی از سربازان بازگشته از خاور میانه علائمی از بیماری PTSD از خود نشان می‌دهند. آنها معتقدند با طولانی شدن دوره خدمت، تعداد افراد مبتلا به این بیماری نیز افزایش می‌یابد. بیشتر این مردان و زنان آموزش دیده از اعضای گارد ملی^{vi} و سربازان^{vii} ذخیره هستند که هیچگاه انتظار نداشتند برای برای یک جنگ طولانی آموزش ببینند. هم‌اکنون بسیاری از این سربازان دور از وطن از فشارهای روانی رنج می‌برند که نتیجه خدمت در ویتنام، بوسنی، سومالی و جنگ خلیج فارس اول می‌باشد. اختلالات فشارهای روانی پس از یک ضربه روحی نه تنها بر خود سربازان بلکه بر روی خانواده آنها نیز اثر می‌گذارد، که منجر به الکلی شدن و یا اختلالات سوء مصرف مواد در آنها می‌شود. ما باید از نظر بالینی این مشکل را مدنظر قرار داده و در حل آن بکوشیم. در سازمان امور مجروحان جنگی ۴۸۵۱۰۰

در ایران ۳.۴٪ جمعیت است(۳). در پژوهشی نشان داده شد که هر سال با ۸٪ افزایش شیوع اعتیاد در ایران مواجه هستیم(۹). آمارگیری سال ۱۳۸۰ وزارت بهداشت با همکاری UNODC نشان داد که سه میلیون ۷۶۱ هزار مصرف کننده مواد در ایران وجود دارد(۲). در سال ۲۰۰۰ تقریباً دو میلیون نفر مجروح جنگیⁱ (۶٪ از جمعیت کل مجروحان جنگی ایالات متحده امریکا) از داروهای ممنوعⁱⁱ، استفاده می‌کردند. و ۳۲۴ هزار مجروح جنگی با تشخیص سوء مصرف مواد پذیرش شده‌اند(۱۱). مجروحان جنگی نسبت به افراد عادی در سن بالاتری اعتیاد را شروع می‌کنند. ۵۴٪ از مجروحان جنگی وابسته به مواد بالای ۵۰ سال سن دارند(۱۰). گزارش ONDCP در سال ۲۰۰۱ نشان می‌دهد که مجروحان جنگی ۵۰٪ کوکائینⁱⁱⁱ، ۳۴٪ تریاک^{iv} استفاده می‌کنند. مجروحان جنگی همراه با اعتیاد از سایر بیماری‌ها نیز رنج می‌برند به طوری که ۱۵٪ آنها دچار علائم روانی دیگری نیز می‌باشند(۴و۶). در CTAD، ۵۸٪ از بیماران دارای تشخیص‌های دوگانه‌اند که ۲۲٪ از آنها را اختلال فشار پس از ضربه روانی (PTSD) تشکیل می‌دهند. در بین مجروحان جنگی امریکا که وابستگی به مواد پیدا کرده اند ۴۹٪ آنها در زمان جنگ ویتنام خدمت

i Veteran

ii Illicit drugs

iii Cocaine

iv Opioids

v PTSD: Traumatic stress Disorder

vi National guard

vii Reservist

کاربرد می‌باشد. و به لحاظ روش‌شناسی در حوزه پژوهش‌های پیمایشی یا زمینه‌یابی قرار می‌گیرد. جامعه پژوهش حاضر شامل کلیه جانبازان شهرستان کرمان که دارای پرونده مورد تأیید بنیاد جانبازان می‌باشد.

در این پژوهش ۴۰۰ نفر از جانبازان شهرستان کرمان به عنوان نمونه انتخاب شدند.

در این پژوهش از روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای بر اساس لیست پیشنهادی بنیاد امور شاهد و ایثارگران استفاده گردید.

در پژوهش حاضر از چک لیست تشخیصی سوء مصرف و وابستگی به مواد استفاده گردید.

این پرسشنامه مشتمل بر ۳۳ سؤال بسته پاسخ می‌باشد و مؤلفه‌های آن به شرح ذیل تعیین گردیدند.

- اختلالات ظاهری جسمانی
- اختلالات تنفسی
- اختلالات مزاجی
- اختلالات روان‌شناختی
- اختلالات اجتماعی
- اختلالات خواب
- اختلالات حرکتی

به منظور نمره‌گذاری چک لیست برای هر آیت‌م یک نمره برای پاسخ بلی و صفر برای پاسخ خیر در نظر گرفته شد. جمع آیت‌م‌ها نمره فرد را تعیین می‌کند که حداکثر ۳۳ می‌باشد. پایایی چک لیست حاضر با روشی همسانی درونی (آلفای کرابناخ) محاسبه گردید و میزان آن ۰.۸۴۶ بدست آمد. روایی چک لیست حاضر با روش روایی محتوا و صوری تعیین گردید.

سرباز شرایط سوء مصرف موادⁱ را دارا بودند که انواع متفاوتی از درمانها را دریافت کردند (۵) و نود و دو هزار نفر از این سربازان (۱۹٪) مراقبت‌های ویژه‌ای در زمینه سوءمصرف مواد دریافت داشته‌اند (۳). از ۳۵۷۸۰۰ نفر سرباز که به عنوان بیمار سرپایی با علائم اختلالات (SUD)ⁱⁱ سوءمصرف مواد تشخیص داده شده‌اند مراقبت‌های ویژه‌ای در رابطه با استفاده از (FY2) دریافت نکرده‌اند، و تنها ۷۷٪ آنها تحت مراقبت‌های اولیه قرار گرفتند (۲) در مطالعه‌ای که موسسه ملی سوء مصرف مواد (NIDA) انجام داد، حدود ۳۷٪ جمعیت مورد مطالعه، مصرف یک یا چند ماه غیرقانونی را در طول زندگی خود گزارش کرده‌اند، ۱۳٪ مواد غیر قانونی را طی سال قبل و ۶٪ طی یک ماه قبل از مطالعه مصرف کرده بودند (۷).

براساس گزارش مجمع عمومی سازمان ملل متحد تعداد معتادان جهان در دهه ۱۹۹۰، ۴۴۵.۶ میلیون نفر گزارش شده‌است. از این تعداد ۲۱۸.۲ میلیون نفر معتاد به مواد مخدر هستند که این رقم ۳.۷۸٪ جمعیت دنیا را شامل می‌شود و ۳.۹۲٪ از جمعیت جهان نیز به مواد آرام‌بخش و بی‌حس‌کننده معتاد هستند.

مواد و روش‌ها

این پژوهش با توجه به هدف از نوع پژوهش‌های

i SuD: substance use diordec

ii SUD: Substance Use Disorder

یافته‌ها

در پاسخ به سوال اول چون p-Value محاسبه شده در هر دو آزمون کمتر از سطح معنی‌داری ۰.۰۵ است، لذا در این سطح، H_0 رد می‌شود و این بدان معنی است که بین درصد جانبازی با سوء مصرف و وابستگی به مواد در جانبازان رابطه معنی‌داری وجود دارد (جدول ۱).

جدول ۱: آماره‌های آزمون همبستگی

اسپیرمن		پیرسون		آزمون متغیرها
Sig.	r_s	Sig.	r	
۰.۰۰۰	۰.۱۹۹	۰.۰۰۰	۰.۱۷۹	درصد جانبازی
				نمره سوء مصرف و وابستگی به مواد

در پاسخ به سوال دوم با توجه به اینکه p-Value محاسبه شده کمتر از سطح معنی‌داری ۰.۰۵ نیست، لذا در این سطح، H_0 رد نمی‌شود و این بدان معنی است که بین نوع جانبازی با سوء مصرف و وابستگی به مواد در جانبازان رابطه معنی‌داری وجود ندارد (جدول ۲).

جدول ۲: آماره‌های آزمون مربع کای

مقدار χ^2	درجه آزادی	Sig.
۱۷.۶۸	۱۲	۰.۱۲۶

حال برای معنی‌دار بودن تفاوت بین نمره سوء مصرف و وابستگی به مواد برحسب نوع جانبازی از آزمون کروسکال

- والیس استفاده می‌شود. با توجه به اینکه p-Value محاسبه شده (۰.۰۷۵) کمتر از سطح معنی‌دار ۰.۰۵ ($\alpha = 0.05$) نیست، لذا در این سطح، H_0 رد نمی‌شود و این بدان معنی است که بین توزیع‌های نمره سوء مصرف و وابستگی به مواد برحسب نوع جانبازی تفاوت معنی‌دار وجود نداشته است و در نتیجه می‌توان گفت بین نوع جانبازی با سوء مصرف و وابستگی به مواد در جانبازان رابطه‌ای وجود ندارد (جدول ۳).

جدول ۳: آماره‌های آزمون کروسکال - والیس

نوع مجروحیت	تعداد	میانگین رتبه‌ها
قطع عضو	۴۶	۲۱۴.۵۹
شیمیایی	۱۴۴	۱۷۴.۶۹
موج انفجار	۵۴	۱۷۷.۳۷
اعصاب و روان	۱۹	۲۱۶.۶۱
ریوی	۴	۱۵۴.۶۳
ترکش	۹۶	۱۹۵.۶۴
نابینایی	۱۶	۲۴۳.۱۶
مقدار χ^2	درجه آزادی	Sig.
۱۱.۴۷۳	۶	۰.۰۷۵

حال بر اساس محاسبات از طریق آزمون‌های همبستگی پیرسون و اسپیرمن، معنی‌دار بودن با در نظر گرفتن ضریب همبستگی نمونه‌ای و حجم نمونه، چون p-Value محاسبه شده در آزمون پیرسون کمتر از سطح معنی‌داری ۰.۰۵ است، لذا در این سطح، H_0 رد می‌شود و این بدان معنی است که بین سن با سوء مصرف و

وابستگی به مواد در جانبازان رابطه معنی‌داری وجود دارد (جدول ۴).

جدول ۴: آماره‌های آزمون همبستگی

اسپیرمن		پیرسون		آزمون متغیرها
Sig.	τ_b	Sig.	r_s	
۰.۰۵۰	۰.۱۰۱	۰.۰۱۵	۰.۱۲۴	سن
				نمره سوء مصرف و وابستگی به مواد

حال بر اساس محاسبات از طریق آزمون‌های همبستگی اسپیرمن و تاوکندال، معنی‌دار بودن رابطه بین میزان تحصیلات با سوء مصرف و وابستگی به مواد در جانبازان بررسی می‌گردد. با در نظر گرفتن ضریب همبستگی نمونه‌ای و حجم نمونه، چون p-Value محاسبه شده در دو آزمون کمتر از سطح معنی‌داری ۰.۰۵ است، لذا در این سطح، H_0 رد می‌شود و این بدان معنی است که بین میزان تحصیلات با سوء مصرف و وابستگی به مواد در جانبازان رابطه معنی‌داری وجود دارد (جدول ۵).

جدول ۵: آماره‌های آزمون همبستگی

اسپیرمن		پیرسون		آزمون متغیرها
Sig.	τ_b	Sig.	r_s	
۰.۰۰۰	-۰.۲۱۷	۰.۰۰۰	-۰.۲۸۹	میزان تحصیلات
				نمره سوء مصرف و وابستگی به مواد

حال بر اساس محاسبات از طریق آزمون‌های همبستگی اسپیرمن و تاوکندال، معنی‌دار بودن رابطه بین میزان تحصیلات همسر با سوء مصرف و وابستگی به مواد در جانبازان بررسی می‌گردد با در نظر گرفتن ضریب همبستگی نمونه‌ای و حجم نمونه، چون p-Value محاسبه شده در دو آزمون کمتر از سطح معنی‌داری ۰.۰۵ است، لذا در این سطح، H_0 رد می‌شود و این بدان معنی است که بین میزان تحصیلات همسر با سوء مصرف و وابستگی به مواد در جانبازان رابطه معنی‌داری وجود دارد (جدول ۶).

جدول ۶: آماره‌های آزمون همبستگی

تاوکندال		اسپیرمن		آزمون متغیرها
Sig.	τ_b	Sig.	r_s	
۰.۰۰۰	-۰.۱۵۹	۰.۰۰۰	-۰.۲۱۱	میزان تحصیلات همسر
				نمره سوء مصرف و وابستگی به مواد

حال بر اساس محاسبات از طریق آزمون‌های همبستگی اسپیرمن و تاوکندال، معنی‌دار بودن رابطه بین میزان تحصیلات پدر با سوء مصرف و وابستگی به مواد در جانبازان بررسی می‌گردد با در نظر گرفتن ضریب همبستگی نمونه‌ای و حجم نمونه، چون p-Value محاسبه شده در دو آزمون بیشتر از سطح معنی‌داری ۰.۰۵ است، لذا در این سطح، H_0 رد نمی‌شود و این بدان معنی است که بین میزان تحصیلات پدر با

حال بر اساس محاسبات از طریق آزمون‌های همبستگی پیرسون و اسپیرمن، معنی‌دار بودن رابطه بین میزان درآمد ماهیانه با سوء مصرف و وابستگی به مواد در جانبازان بررسی می‌گردد.

با در نظر گرفتن ضریب همبستگی نمونه‌ای و حجم نمونه، چون p-Value محاسبه شده در دو آزمون کمتر از سطح معنی‌داری ۰.۰۵ است، لذا در این سطح، H_0 رد می‌شود و این بدان معنی است که بین میزان درآمد ماهیانه با سوء مصرف و وابستگی به مواد در جانبازان رابطه معنی‌داری وجود دارد (جدول ۹).

جدول ۹: آماره‌های آزمون همبستگی

اسپیرمن		پیرسون		آزمون متغیرها
Sig.	τ_b	Sig.	r_s	
۰.۰۰۳	۰.۱۵۳	۰.۰۱۱	-۰.۱۳۱	میزان درآمد ماهیانه نمره سوء مصرف و وابستگی به مواد

حال بر اساس محاسبات از طریق آزمون‌های همبستگی پیرسون و اسپیرمن، معنی‌دار بودن رابطه بین میزان هزینه‌های زندگی با سوء مصرف و وابستگی به مواد در جانبازان بررسی می‌گردد با در نظر گرفتن ضریب همبستگی نمونه‌ای و حجم نمونه، چون p-Value محاسبه شده در دو آزمون کمتر از سطح معنی‌داری ۰.۰۵ است، لذا در این سطح، H_0 رد می‌شود و این بدان معنی است که بین میزان هزینه‌های زندگی با

سوء مصرف و وابستگی به مواد در جانبازان رابطه معنی‌داری وجود ندارد (جدول ۷).

جدول ۷: آماره‌های آزمون همبستگی

اسپیرمن		تاوکنندال		آزمون متغیرها
Sig.	r_s	Sig.	τ_b	
۰.۱۰۳	-۰.۰۹۰	۰.۱۰۰	-۰.۰۷۲	میزان تحصیلات پدر نمره سوء مصرف و وابستگی به مواد

حال بر اساس محاسبات از طریق آزمون‌های همبستگی اسپیرمن و تاوکنندال، معنی‌دار بودن رابطه بین میزان تحصیلات مادر با سوء مصرف و وابستگی به مواد در جانبازان بررسی می‌گردد با در نظر گرفتن ضریب همبستگی نمونه‌ای و حجم نمونه، چون p-Value محاسبه شده در دو آزمون کمتر از سطح معنی‌داری ۰.۰۵ است، لذا در این سطح، H_0 رد می‌شود و این بدان معنی است که بین میزان تحصیلات مادر با سوء مصرف و وابستگی به مواد در جانبازان رابطه معنی‌داری وجود دارد (جدول ۸).

جدول ۸: آماره‌های آزمون همبستگی

پیرسون		اسپیرمن		آزمون متغیرها
Sig.	r_s	Sig.	τ_b	
۰.۰۴۸	-۰.۱۱۱	۰.۰۴۹	-۰.۰۹۰	میزان تحصیلات مادر نمره سوء مصرف و وابستگی به مواد

همبستگی پیرسون و اسپیرمن، معنی‌دار بودن رابطه بین مدت زمان مصرف مواد با سوء مصرف و وابستگی به مواد در جانبازان بررسی می‌گردد. با در نظر گرفتن ضریب همبستگی نمونه‌ای و حجم نمونه، چون p-Value محاسبه شده در دو آزمون کمتر از سطح معنی‌داری ۰.۰۵ است، لذا در این سطح، H_0 رد می‌شود و این بدان معنی است که بین مدت زمان مصرف مواد با سوء مصرف و وابستگی به مواد در جانبازان رابطه معنی‌داری وجود دارد (جدول ۱۲).

جدول ۱۲: آماره‌های آزمون همبستگی

آزمون		پیرسون		اسپیرمن	
متغیرها	r_s	Sig.	τ_b	Sig.	τ_b
مدت زمان مصرف مواد	۰.۲۶۱	۰.۰۰۰۱	۰.۳۱۵	۰.۰۰۰۰	۰.۰۰۰۰
نمره سوء مصرف و وابستگی به مواد					

حال برای معنی‌دار بودن تفاوت بین نمره سوء مصرف و وابستگی به مواد برحسب رشته تحصیلی جانبازان از آزمون کروسکال - والیس استفاده می‌شود. با توجه به اینکه p مقدار محاسبه شده (۰.۷۶۶) بیشتر از سطح معنی‌دار ۰.۰۵ است، لذا در این سطح، H_0 رد نمی‌شود و این بدان معنی است که بین توزیع‌های نمره سوء مصرف و وابستگی به مواد برحسب رشته تحصیلی جانبازان تفاوت معنی‌دار وجود ندارد (جدول ۱۳).

سوء مصرف و وابستگی به مواد در جانبازان رابطه معنی‌داری وجود دارد (جدول ۱۰).

جدول ۱۰: آماره‌های آزمون همبستگی

آزمون		پیرسون		اسپیرمن	
متغیرها	r_s	Sig.	τ_b	Sig.	τ_b
میزان هزینه‌های زندگی	۰.۱۲۸	۰.۰۲۹	۰.۱۲۳	۰.۰۳۶	۰.۰۳۶
نمره سوء مصرف و وابستگی به مواد					

حال بر اساس محاسبات از طریق آزمون‌های همبستگی پیرسون و اسپیرمن، معنی‌دار بودن رابطه بین مدت زمان حضور در جبهه با سوء مصرف و وابستگی به مواد در جانبازان بررسی می‌گردد.

جدول ۱۱: آماره‌های آزمون همبستگی

آزمون		پیرسون		اسپیرمن	
متغیرها	r_s	Sig.	τ_b	Sig.	τ_b
مدت زمان حضور در جبهه	۰.۰۳۷	۰.۴۸۲	۰.۰۶۷	۰.۱۹۸	۰.۱۹۸
نمره سوء مصرف و وابستگی به مواد					

با در نظر گرفتن ضریب همبستگی نمونه‌ای و حجم نمونه، چون p-Value محاسبه شده در دو آزمون بیشتر از سطح معنی‌داری ۰.۰۵ است، لذا در این سطح، H_0 رد نمی‌شود و این بدان معنی است که بین مدت زمان حضور در جبهه با سوء مصرف و وابستگی به مواد در جانبازان رابطه معنی‌داری وجود ندارد (جدول ۱۱).

حال بر اساس محاسبات از طریق آزمون‌های

جدول ۱۳: آماره‌های آزمون کروسکال - والیس

رشته تحصیلی	تعداد	میانگین رتبه‌ها
زیر مجموعه علوم انسانی	۱۳۴	۱۲۰.۷۴
زیر مجموعه علوم تجربی	۴۳	۱۲۹.۰۲
زیر مجموعه ریاضی و فنی	۶۶	۱۱۹.۹۹
مقدار χ^2	درجه آزادی	Sig.
۰.۵۳۲	۲	۰.۷۶۶

همسر جانبازان تفاوت معنی‌دار وجود دارد، به طوری که با توجه میانگین رتبه‌ها و میانه‌های محاسبه شده، سوء مصرف و وابستگی به مواد در جانبازان دارای همسر خانه‌دار از همه بالاتر و در جانبازان دارای همسر کارمند از همه کمتر بوده است (جدول ۱۵).

جدول ۱۴: آماره‌های آزمون کروسکال - والیس

نوع شغل	تعداد	میانگین رتبه‌ها
کارمند	۱۵۶	۱۵۹.۲۰
نظامی	۲۴	۱۵۶.۱۰
آزاد	۶۵	۱۹۸.۱۴
بازنشسته	۲۹	۲۰۰.۶۴
بیکار	۱۴	۲۵۳.۰۰
حالت اشتغال	۸۸	۲۲۷.۹۰
مقدار χ^2	درجه آزادی	Sig.
۳۱.۰۲۲	۵	۰.۰۰۰

جدول ۱۵: آماره‌های آزمون کروسکال - والیس

نوع شغل همسر	تعداد	میانگین رتبه‌ها
خانه‌دار	۲۵۱	۱۹۶.۶۵
کارمند	۹۵	۱۵۳.۲۸
آزاد	۱۶	۱۷۰.۲۸
بیکار	۵	۱۷۶.۶۰
مقدار χ^2	درجه آزادی	Sig.
۱۱.۸۹۴	۳	۰.۰۰۸

حال برای معنی‌دار بودن تفاوت بین نمره سوء مصرف و وابستگی به مواد برحسب وضعیت مسکن محل

حال برای معنی‌دار بودن تفاوت بین نمره سوء مصرف و وابستگی به مواد برحسب نوع شغل جانبازان از آزمون کروسکال - والیس استفاده می‌شود.

توجه به اینکه p-Value محاسبه شده (۰.۰۰۰) کمتر از سطح معنی‌دار ۰.۰۵ است، لذا در این سطح، H_0 رد می‌شود و این بدان معنی است که بین توزیع‌های نمره سوء مصرف و وابستگی به مواد حداقل در دو نوع شغل تفاوت معنی‌دار وجود دارد، به طوری که با توجه میانگین رتبه‌ها و میانه‌های محاسبه شده، سوء مصرف و وابستگی به مواد در جانبازان بیکار از همه بالاتر و در جانبازان نظامی و کارمند از همه کمتر بوده است (جدول ۱۴).

حال برای معنی‌دار بودن تفاوت بین نمره سوء مصرف و وابستگی به مواد برحسب نوع شغل همسر جانبازان از آزمون کروسکال - والیس استفاده می‌شود.

با توجه به اینکه p-Value محاسبه شده (۰.۰۰۸) کمتر از سطح معنی‌دار ۰.۰۵ است، لذا در این سطح، H_0 رد می‌شود و این بدان معنی است که بین توزیع‌های نمره سوء مصرف و وابستگی به مواد حداقل در دو نوع شغل

مصرف و وابستگی به مواد برحسب روش مصرف جانبازان از آزمون کروسکال - وایس استفاده می‌شود. با توجه به اینکه p-Value محاسبه شده ($p < 0.0001$) کمتر از سطح معنی‌دار ۰.۰۵ است، لذا در این سطح، H_0 رد می‌شود و جدول ۱۷: آماره‌های آزمون مان - ویتنی

میانگین رتبه‌ها	تعداد	سابقه مصرف سیگار
۲۲۲.۲۵	۲۱۷	بلی
۱۳۰.۲۵	۱۵۱	خیر
Sig.	مقدار Z	مقدار U
۰.۰۰۰	-۸.۱۸۴	۸۱۹۲

این بدان معنی است که بین توزیع نمره سوء مصرف و وابستگی به مواد برحسب روش مصرف جانبازان تفاوت معنی‌دار وجود دارد، به طوری که با توجه میانگین رتبه‌ها و میانه‌های محاسبه شده، سوء مصرف و وابستگی به مواد در جانبازانی که روش مصرف آنها به صورت کشیدن، جویدن و انفییه بوده بیشتر و در جانبازان با روش مصرف کشیدن کمتر بوده است (جدول ۱۸).

جدول ۱۸: آماره‌های آزمون کروسکال - وایس

میانگین رتبه‌ها	تعداد	روش مصرف
۸۷.۴۲	۱۴۷	کشیدن
۹۵.۰۵	۱۰	خوردن
۱۳۳.۴۰	۳۱	کشیدن و خوردن
۱۴۷.۸۸	۴	کشیدن، جویدن و انفییه
Sig.	درجه آزادی	مقدار χ^2
۰.۰۰۰	۳	۲۱.۰۸۱

سکونت جانبازان از آزمون کروسکال - وایس استفاده می‌شود با توجه به اینکه p-Value محاسبه شده (۰.۳۷۰) بیشتر از سطح معنی‌دار ۰.۰۵ است، لذا در این سطح، H_0 رد نمی‌شود و این بدان معنی است که بین توزیع نمره سوء مصرف و وابستگی به مواد برحسب وضعیت مسکن جانبازان تفاوت معنی‌دار وجود ندارد (جدول ۱۶).

جدول ۱۶: آماره‌های آزمون کروسکال - وایس

میانگین رتبه‌ها	تعداد	وضعیت مسکن
۱۹۸.۹۲	۸۹	استیجاری
۱۸۸.۲۱	۲۵۶	شخصی
۱۶۷.۶۹	۳۲	سازمانی
Sig.	درجه آزادی	مقدار χ^2
۰.۳۷۰	۲	۱.۹۸۶

حال برای معنی‌دار بودن تفاوت بین نمره سوء مصرف و وابستگی به مواد برحسب سابقه مصرف سیگار از آزمون مان - ویتنی استفاده می‌شود با توجه به اینکه p-مقدار محاسبه شده ($p < 0.0001$) کمتر از سطح معنی‌دار ۰.۰۵ است، لذا در این سطح، H_0 رد می‌شود و این بدان معنی است که بین توزیع نمره سوء مصرف و وابستگی به مواد برحسب سابقه مصرف سیگار جانبازان تفاوت معنی‌دار وجود دارد، به طوری که با توجه میانگین رتبه‌ها و میانه‌های محاسبه شده، سوء مصرف و وابستگی به مواد در جانبازان با سابقه مصرف سیگار بیشتر بوده است (جدول ۱۷).

حال برای معنی‌دار بودن تفاوت بین نمره سوء

بحث

نتیجه پژوهش نشان می‌دهد که بین درصد جانبازی با سوء مصرف و وابستگی به مواد در جانبازان رابطه معنی داری وجود دارد. به عبارت دیگر بین ۳ الی ۴٪ از تغییرات سوء مصرف با تغییرات درصد جانبازی مشترک است این اطلاع بدین معنی است که با افزایش درصد جانبازی ۳ الی ۴ درصد سوء مصرف و وابستگی آن افزایش می‌یابد. یافته‌های مؤسسه ملی سوء مصرف مواد (NIDA) در سال ۲۰۰۵ نشان می‌دهد مجروحان جنگی که در معرض استرس‌های شدیدتری قرار می‌گیرند، بیشتر امکان دارد برای مقابله با فشارها به مواد مخدر وابسته شوند. (کوپ و هزیکس ۲۰۰۰). همچنین با توجه به این که نوع جانبازی تاثیری در سوء مصرف و وابستگی به مواد در جانبازان ندارد. بنابراین نتیجه گرفته می‌شود جانبازان با هر نوع مجروحیت صرفاً به دلایل جسمی روانی و فرهنگی اقتصادی به سوی مصرف مواد مخدر گرایش پیدا می‌کنند و این گرایش ربطی به نوع مجروحیت ندارد. هر چند که یانگ و همکارانش در سال ۲۰۰۵ نشان داد که مجروحان جنگی که دارای PTSD هستند، مشکلات درمانی بیشتری برای درمان اعتیاد دارند. همچنین سن و سوء مصرف مواد در جمعیت جانبازان با هم رابطه دارند. به عبارت دیگر تقریباً یک درصد از تغییرات سن با تغییرات سوء مصرف مشترک است. به عبارت دیگر با افزایش سن به میزان یک درصد گرایش به سوء مصرف در بین جانبازان افزایش می‌یابد. بر طبق گزارش دفتر سیاسی

کنترل مواد ONDCP (۲۰۰۷) در زمینه سوء مصرف، مجروحان جنگی در سن بالاتری اعتیاد را شروع می‌کنند و ۵۴٪ مجروحان جنگی بالای ۵۰ سال سن دارند. دامنه سنی آنها بین ۲۳ تا ۷۹ سال می‌باشد. طبق گزارش CTAD میانگین سن مجروحان جنگی ۴۷ سال است که ۷۱٪ آنها بین ۴۱ تا ۵۵ سال دارند. سن نوع مصرف مواد را نیز تحت تاثیر قرار می‌دهد و معمولاً مجروحان جنگی بالاتر از ۶۰ سال چند ماده را به شکل ترکیبی مصرف می‌کنند و فرایند درمان آنان سخت تر است (۱۲).

نتایج نشان داد که میزان تحصیلات با تغییرات سوء مصرف مواد در جمعیت جانبازان با هم رابطه دارند. به عبارت دیگر بین ۵ تا ۸ درصد از تغییرات میزان تحصیلات با تغییرات سوء مصرف و وابستگی به مواد مشترک است. به دیگر سخن با افزایش تحصیلات جانبازان به میزان ۵ الی ۸ درصد، گرایش به سوء مصرف در بین جانبازان بازداری می‌گردد. و کاهش پیدا می‌کند. طبق گزارش سازمان بهزیستی (۱۳۸۶) یکی از بسترهای اصلی پیشگیری از سوء مصرف مواد، ارتقاء دانش جامعه است. هر چه دانش جامعه بیشتر باشد، آسیب پذیری آنها در برابر سوء مصرف مواد کمتر خواهد بود. طبق پژوهش طولی شیفر، (۲۰۰۵) با همکاری سازمان امور مجروحان جنگی بوستون، روی ۱۰۰۶ نفر سرباز بازگشته از جنگ خلیج فارس که مقیاس MAST (تست خلاصه اعتیاد به الکل) و DAST (تست آزمایش مصرف مواد مخدر) را در TC کامل کردند. نشان داد امتیازهای مربوط به MAST

نقش را در اعتیاد جانبازان به مواد مخدر دارند. گزارش بنیاد شهید و امور ایثارگران در سالهای ۸۵-۱۳۸۴ نشان می‌دهد مشکلات معیشتی یکی از چهار علل اصل ابتلاء به اعتیاد و مواد مخدر هستند. همچنین میزان هزینه‌های زندگی و سوء مصرف و وابستگی به مواد در جمعیت جانبازان با هم رابطه نشان می‌دهند. به عبارت دیگر تقریباً دو درصد از تغییرات میزان هزینه‌های زندگی با تغییرات سوء مصرف مشترک است. به عبارت دیگر با افزایش میزان هزینه‌های زندگی به میزان دو درصد گرایش به سوء مصرف و وابستگی به مواد در بین جانبازان افزایش پیدا می‌کند. در ارتباط با هزینه‌های زندگی تعداد افراد خانواده و سوء مصرف و وابستگی به مواد در جمعیت جانبازان با هم رابطه نشان می‌دهند. به عبارت دیگر بین یک تا دو درصد از تغییرات تعداد افراد خانواده با تغییرات سوء مصرف و وابستگی مواد مشترک است. به عبارت دیگر با افزایش تعداد افراد خانواده گرایش به سوء مصرف و وابستگی به مواد در بین جانبازان افزایش می‌یابد. که مدت زمان حضور در جبهه و سوء مصرف و وابستگی به مواد در جانبازان با هم رابطه‌ای نشان نمی‌دهند. که مدت زمان مصرف سیگار و سوء مصرف مواد در جانبازان با هم رابطه دارند. به عبارت دیگر تقریباً دو درصد از تغییرات مدت زمان مصرف سیگار با تغییرات سوء مصرف مواد مشترک است. یعنی با افزایش مدت زمان مصرف سیگار به میزان دو درصد گرایش به سوء مصرف در بین جانبازان افزایش می‌یابد.

با میزان تحصیلات و درجه نظامی افراد رابطه عکس دارد. بررسی امتیازات DAST نشان می‌دهد که امتیازات با سن و رتبه نظامی افراد رابطه عکس دارد. همچنین میزان تحصیلات همسر و سوء مصرف مواد در بین جانبازان با هم رابطه دارند. به عبارت دیگر بین ۳ تا ۴ درصد از تغییرات میزان تحصیلات همسر با تغییرات سوء مصرف و وابستگی به مواد در جانبازان مشترک است. به عبارت دیگر با افزایش تحصیلات همسر جانبازان به میزان ۳ الی ۴ درصد گرایش به سوء مصرف مواد در جانبازان بازداری و کاهش پیدا می‌کند. درحالی‌که میزان تحصیلات پدر و سوء مصرف مواد در بین جانبازان با هم رابطه‌ای را نشان نمی‌دهند. میزان تحصیلات مادر و سوء مصرف مواد در بین جانبازان با هم رابطه دارند. به عبارت دیگر یک درصد از تغییرات میزان تحصیلات مادر با تغییرات سوء مصرف و وابستگی به مواد در جانبازان مشترک است. به عبارت دیگر با افزایش تحصیلات مادر جانبازان به میزان یک درصد گرایش به مصرف مواد در جانبازان بازداری و کاهش پیدا می‌کند. نتایج این پژوهش نشان داد که میزان درآمد ماهیانه و سوء مصرف مواد در جمعیت جانبازان با هم رابطه نشان می‌دهند. به عبارت دیگر تقریباً دو درصد از تغییرات میزان درآمد ماهیانه با تغییرات سوء مصرف مشترک است. به عبارت دیگر با افزایش میزان درآمد ماهیانه به میزان دو درصد گرایش به سوء مصرف در بین جانبازان بازداری و کاهش پیدا می‌کند. طبق پژوهش دهقان ۱۳۸۰ در استان یزد عوامل اقتصادی بالاترین

منابع

۱. رحیمی علیرضا، قلعه‌ایها علی، شمسانی فرشید، ضرابیان محمداکرم: بررسی دیدگاه‌های مردم شهر همدان در مورد روشهای موثر در کاهش عرضه و تقاضای مواد مخدر. دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی همدان، مجله علمی دانشگاه علوم پزشکی دانشگاه همدان، شماره: ۴۲، زمستان ۱۳۸۵، ص. ۴۳ تا ۴۷ (۱۳۸۵)
۲. زمانی سامان، کیهارا ماساهیرو، ام گویا محمد، وزیریان محسن، نصیرمنش بیژن: وابستگی گسترش بالای بیماری HIV با زندان در گروه معتادان به مواد مخدر تزریقی در شهر تهران. تشخیص آزمایشگاهی Tashkhis Azmayeshgahi. دوره: ، شماره: ۵۰، خرداد و تیر ۱۳۸۶، ص. ۲۶ تا ۳۱ (۱۳۸۶)
۳. مقتدایی قوام الدین: تاثیر اجتماعی و نقش خانواده در اعتیاد جوانان مجموعه مقالات همایش بررسی علل فرهنگی و اجتماعی گرایش جوانان به مواد مخدر. ۱۳۸۰، ص ۱۸۲-۱۳۸۰. ص. ۹۶ (۱۳۸۰)
4. Bachman SS, Drainoni ML, Tobias C. (2004) Medicaid managed care, substance abuse treatment, and people with disabilities: review of the literature. *Health Soc Work*. 189-96.
5. Calsyn DA, Saxon AJ, Bush KR, Howell DN, Baer JS, Sloan KL, Malte CA, Kivlahan DR (2004). The addiction Severity Index medical and psychiatric composite scores measure similar domains as the SF- 36 in substance- dependent veterans; concurrent and discriminant validity. *Drug Alcohol Depend*. 165-71.
6. Charles Maynard et all (2004). Use of Veterans Affairs Health Care Services by Veterans Receiving Addiction Treatment in Washington State Psychological Services
7. Donald A. Calsyn et all (2004) The Addiction Severity Index medical and psychiatric composite scores measure similar domains as the SF-36 in substance- dependent veterans: concurrent and discriminate validity *Drug and Alcohol Dependence* Volume 76, Issue 2, 11, pages 165-171
8. Guydish J, Woods WJ, Davis T, Bostrom A, Frazier Y (2001) Does centralized intake improve drug abuse treatment outcomes? *Subst Abuse Treat*. 265-73; related articles. Links.
9. Helena et al (2005), A survey of PTSD screening and referral practices in VA addiction treatment programs, *Journal of Substance Abuse Treatment*
10. Mark L. Willenbring et all (2004) Beliefs about evidence- based practices in addiction treatment: A survey of Veterans Administration program leaders, *Journal of Substance Abuse treatment* volume 26. Issue 2, pages 79-85.
11. Mohammed T. Abou- Saleh (2006). Substance use disorders: recent advances in treatment and models of care, *Jornal of psychosomatic Research*, volume 61. Issue 3, pages 305-310.
12. Rosenheck, Robert & Mares, Alvin, (2007). Implementation of supported employment for homeless veterans with psychiatric or addiction disorders: psychiatric services VO (58) no.3.
13. Starr, John ET all (2007), smoking and cognitive change from 11 to 66 years, *addictive behaviors* 32(63-68).
14. Tate SR, Mc Quaid JR, Brown SA. (2005), Characteristics of life stressors predictive of substance. *J Subst*

Abuse Treat. 07-15.

15. World droge report (2006) United Nations office on drogs and crime volume 1, 2.
16. Young HE, Rosen Cs, Finney Jw (2005). A survey of PTSD screening and referral practices in VA addiction treatment programs. J Subst Abuse Treat. 313-9.